FRECVENȚA VERBELOR PE CONJUGĂRI ÎN UNELE TEXTE ROMÂNEȘTI

DE

C. DIMITRIU

§1. Preocupîndu-ne de limba din *Codicele popii Bratul* în comparație cu alte texte românești[1], ni s-a părut util să prezentăm și frecvența[2] celor patru conjugări tradiționale[3] în unele din textele vechi și moderne cercetate (este vorba de CPB = *Codicele popii Bratul* ; CV = *Codicele Voronețean* ; CT = *Tetraevanghelul* lui Coresi ; SB = *Baltagul* lui M. Sadoveanu).

În lucrarea de față pornim de la faptul că, deși limba română conservă foarte bine cele patru conjugări din limba latină (vezi articolul citat în nota 3), totuși repartizarea verbelor românești în conjugări este specifică limbii române, fiind diferită de aceea din limba latină. Că așa stau lucrurile rezultă din compararea repartizării pe conjugări a tuturor verbelor românești și latinești înserate în dicționarele uzuale ale acestor limbi. Pentru limba latină, am numărat toate verbele înserate în *Dicționarul latin-român*, publicat în 1962 de un colectiv condus de Rodica Ocheșeanu, iar pentru limba română am apelat la datele oferite de Alf Lombard în *Le verb roumain* (Lund, 1954—1955, p. 1 117)[4]. Cele 5147 de verbe latinești din dicționarul citat și cele 5905 verbe românești luate în discuție de Alf Lombard se repartizează în conjugări în felul următor :

---

[1] Vezi articolele pe care le indicăm în *Frecvența timpurilor în unele texte românești* AUI, XXVIII, 1981, p. 55, nota 2. În lucrările menționate ne-am preocupat în special de locul pe care-l ocupă *Codicele popii Bratul* în raport cu alte texte din epoca veche a limbii române. Pentru a avea *un termen de comparație* din epoca modernă, ne-am oprit la o operă unde apar, *moderat*, toate categoriile de elemente lexicale existente în limba română (neologice, populare, regionale etc.). Avînd în vedere această selecție a textelor, concluziile ce rezultă din cercetarea întreprinsă de noi vizează prin excelență textele cercetate.

[2] Problema frecvenței conjugărilor a stat mereu în atenția specialiștilor, iar recent Arthur Beyrer a publicat un articol *(Poziția conjugării a II-a și a III-a în limba română,* SCL, XXVI, 1975, nr. 1, p. 13—26) în care, reinterpretînd date în general cunoscute (vezi *art. cit.*, p. 13 sqq), susține — împotriva opiniei curente — că conjugările a II-a și a III-a „își păstrează viabilitatea actualmente tot atît de bine ca și în perioadele de dezvoltare din trecut" (*art. cit.*, p. 26). Gr. Brâncuș, în *Productivitatea conjugărilor în româna actuală* (SCL, XXVII, 1976, nr. 5, p. 485—491), cercetînd totalitatea verbelor din ultima lucrare lexicografică românească completă, *Dicționarul explicativ al limbii române* (București, 1975), găsește că „singurul tip verbal productiv în româna de astăzi este cel caracterizat prin sufixul *-a* la infinitiv" *(art. cit.*, p. 491). Pentru statistici pe baza unor dicționare românești mai vechi (cum ar fi *Dicționarul limbii române literare contemporane, Dicționarul limbii române moderne*), vezi Maria Iliescu, *La productivité de la IV e conjugaison dans les langues romanes*, în „Requeil d'études romanes", București, 1959 ; Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 189 sqq.

[3] Pentru punctul nostru de vedere în această privință, vezi *Observații în legătură cu clasificarea verbelor românești în conjugări*, LR, XVII, 1968, nr. 4, p. 291—301.

[4] Precizăm că datele oferite de Alf Lombard pe baza unor lucrări lexicografice mai vechi (H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, București, 1903—1924 ; *Dicționarul limbii române* publicat de Academia Română cu începere din 1913 ; *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea românească"*, elaborat de I. - A. Candrea, București, 1931) diferă de acelea oferite de Gr. Brâncuș pe baza *Dicționarului explicativ al limbii române* (la Gr. Brâncuș conjugarea I are 3 284 de verbe, adică 56,75%, conjugarea a II-a 51 de verbe, adică 0,54%, conjugarea a III-a 260 de verbe, adică 4,47%, iar conjugarea a IV-a 2 212 verbe, adică 38,24%). În articolul de față ne-am

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

Tabelul 1

Conjugarea	Verbe latinești	Verbe românești
Conjugarea I	2 438 (47,34%)	2 568 (43,48%)
Conjugarea a II-a	452 (8,77%)	48 (0,18%)
Conjugarea a III-a	1 837 (35,68%)	291 (4,92%)
Conjugarea a IV-a	420 (8,16%)	2 998 (50,77%)

Din acest tabel se vede că numai conjugarea I își păstrează în general aceeași situație din punctul de vedere al bogăției de la latină la româna modernă, în ambele stadii această conjugare însumînd cca 45 de procente din totalul verbelor luate în discuție (cca 47% în limba latină și cca 43% în limba română). La celelalte conjugări deosebirile dintre latină și română sînt sensibile în ceea ce privește bogăția, diferențele dintre latină și română fiind de cca 8 procente la conjugarea a II-a (aproape 9% în limba latină și mai puțin de 1% în limba română), de cca 30 de procente la conjugarea a III a (peste 35% în limba latină și sub 5% în limba română) și de peste 40 de procente la conjugarea a IV-a (cca 8% în limba latină și mai mult de 50% în limba română). Așadar, conjugările a II-a și a III-a au sărăcit sensibil de la latină la română, iar conjugarea a IV-a s-a îmbogățit foarte mult de la latină la română.

Căutînd explicația acestui fapt, am luat (după dicționarul citat mai sus) cîte 100 de verbe active latinești din fiecare conjugare — primele în ordine alfabetică[5] — și am urmărit soarta lor în ceea ce privește continuarea în limba română modernă. În procente, situația acestor verbe este următoarea :

Tabelul 2

Conjugarea	Moștenite în română	Neologisme latinești (eventual și romanice)	Pierdute de la latină la română
Conjugarea I	2%	25%	73%
Conjugarea a II-a	3%	2%	95%
Conjugarea a III-a	4%	2%	94%
Conjugarea a IV-a	3%	3%	94%

Datele de mai sus arată că limba română, care a moștenit cele patru conjugări din limba latină, nu a păstrat decît foarte puține verbe latinești, și anume — din cîte o sută — două care în latină aparțineau conjugării I *(adiutare > a ajuta ; aflare > a afla)*, trei care în latină aparțineau conjugării a II-a *(adaugere > a adăuga ; ardere > a arde ; attinere > a ține)*, patru care în latină aparțineau conjugării a III-a *(abscondere > a ascunde ; adducere > a aduce ; asternere > a așterne ; allegere > a alege)* și trei[6] care în latină aparțineau conjugării a IV-a *(adormire > a adormi ; audire > a auzi ; dormire > a dormi)*. Așa cum se vede, însă, din tabelul 1, numărul verbelor din limba română este mai mare decît numărul verbelor din limba latină. Dacă avem în vedere acest lucru și dacă numărul verbelor latinești moștenite în română este foarte mic, atunci înseamnă că limba română și-a îmbogățit sistemul său verbal pe alte căi decît moștenirea. Acest lucru poate fi probat prin cercetarea proveniență a cîte o sută de verbe

oprit la datele oferite de Alf Lombard pentru că aici au fost luate în considerație și cuvintele ieșite din uz, populare și regionale, fapt care ni s-a părut mai potrivit cu o cercetare a trei texte din secolul al XVI-lea și a unui text cu bogată influență populară din secolul al XX-lea.

[5] La conjugarea I ultimul verb este *agito, -are*, la a II-a *defleo, -ere*, la a III-a *allubesco, -ere* și la a IV-a *eo, ire*.

[6] Dacă la verbul *a despărți* admitem etimologia propusă de DEX *(despărți < * lat. dispartire < lat. dispertire)*, atunci din cele 100 de verbe de conjugarea a IV-a româna a moștenit din latină patru, de la latină la română pierzîndu-se 93%).

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

românești din conjugările I, a III-a și a IV-a (primele în ordine alfabetică[7]), precum și a tuturor celor 26 de verbe din conjugarea a II-a, așa cum se vede din tabelul de mai jos.

Tabelul 3

Proveniența	Conjugarea I	Conjugarea a II-a	Conjugarea a III-a	Conjugarea a IV-a
Latină (moșt.)	14 (14%)	12 (46,15%)	38 (38%)	12 (12%)
Latino-romanică	72 (72%)	—	39 (39%)	6 (6%)
Românească	10 (10%)	14 (53,84%)	23 (23%)	58 (58%)
Necunoscută	2 (2%)	—	—	6 (6%)
Germană	2 (2%)	—	—	1 (1%)
Neogreacă	—	—	—	6 (6%)
Maghiară	—	—	—	6 (6%)
Slavă	—	—	—	5 (5%)

Considerînd că verbele moștenite din latină, cele latino-romanice și formațiile românești[8] reprezintă fondul verbal romanic al limbii române, iar verbele cu proveniența necunoscută și cele împrumutate din germană, neogreacă, maghiară sau slavă — fondul neromanic, observăm că la toate conjugările fondul romanic este evident dominant: 96% la conjugarea I, 100% la conjugările a II-a și a III-a și 76% la conjugarea a IV-a. Ceea ce deosebește conjugările din acest punct de vedere este doar faptul că, față de conjugările a II-a și a III-a, care sînt exclusiv romanice, la conjugările I și a IV-a apar într-o măsură mai mică sau mai mare și verbe aparținînd fondului neromanic. Asemănarea dintre conjugările I și a IV-a, pe de o parte, și a II-a și a III-a, pe de altă parte, poate fi susținută și cu ajutorul unuia din cele trei componente ale fondului verbal romanic. Ne referim la faptul că verbele moștenite din latină reprezintă procentaje mici la conjugările I și a IV-a (între 12% și 14%) și procentaje de aproximativ trei ori mai mari la conjugările a II-a și a III-a (între 38% și 35%), ceea ce arată caracterul mai deschis spre inovații al conjugărilor I și a IV-a și caracterul mai conservator al conjugărilor a II-a și a III-a. O probă în acest sens constă în aceea că proporția cea mai mare de neologisme latino-romanice apare la conjugarea I (72%)[9], la polul opus aflîndu-se conjugarea a II-a, care nu conține nici un neologism latino-romanic[10].

Cel de-al treilea component al fondului verbal romanic, anume formațiile pe terenul limbii române, evidențiază caracterul productiv și viabil al conjugărilor; Datele pe care ne bazăm aici relevă că *din punctul de vedere al* **formațiilor românești**[11] cea mai productivă și deci, mai

[7] La conjugarea I ultimul verb este *a alăpta*, la a III-a *a învinge* și la a IV-a *a bîhli*. Precizăm că lista acestor verbe, precum și etimologiile lor au fost stabilite cu ajutorul *Dicționarului explicativ al limbii române*.

[8] Ideea că *formațiile lexicale românești* (prin derivare, compunere, conversiune etc.) trebuie încadrate la *fondul romanic* al limbii române am susținut-o în mod special în *Vocabularul din Apostolul popii Bratul*, AUI, XXI, 1975, mai ales notele 21, 24 și 34, precum și în *Le caractère roman du lexique roumain*, Annales de l'Université Jean Moulin, Lyon, France, *Langues*, Tom I, 1978, p. 177—187.

[9] Numărul foarte mare de verbe românești de conjugarea I de proveniență latino-romanică trebuie pus în legătură și cu bogăția conjugării I din limba latină (vezi tabelul I), fapt ce permite limbii române „să preia" cu mare ușurință verbe din această sursă. De exemplu, lat. *abdicare* > rom. *a abdica*, lat. *abnegare* > rom. *a abnega*, lat. *abrogare* > rom. *a abroga* etc.

[10] Vezi și tabelul al II-lea, unde am arătat că din cele 100 de verbe aparținînd celor patru conjugări latinești, procentul cel mai ridicat (25%) de verbe pătrunse pe calea culturii în limba română se găsește la conjugarea I, la celelalte conjugări acest procent fiind de aproximativ zece ori mai mic (2% — 3%). Subliniem cu această ocazie că de la latina savantă la română pot exista — *datorită etimologiei multiple* — deosebiri de încadrare a verbelor, cum se întîmplă cu cele două verbe latinești de conjugarea a II-a, care în limba română au ajuns să aparțină conjugării I (lat. *adhaerere* > rom. *a adera* și din cauza francezului *adhérer*) și respectiv, conjugării a IV-a (lat. *abolere* > rom. *a aboli* din cauza francezului *abolir*).

[11] *Din punctul de vedere al* **tuturor neologismelor** — așa cum a arătat Gr. Brâncuș, *art. cit.*, p. 467 — cea mai productivă conjugare este prima, unde s-au încadrat 2 466 de neologisme, adică

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

Tabelul 4

			CPB
Conj. I	Sufixul infinitivului *-a* Fără sufix flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-a*	Cuvinte-titlu	145
	Sufixul infinitivului *-a* sau *-ea* Cu sufixul flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-a* sau *-ea*	172 (34,05%)	24
	Sufixul perfectului simplu *-a* Fără sufixul flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-u*		3
	Sufixul infinitivului *-a* Fără sufix flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-a*	Cuvinte-text	1 286
	Sufixul infinitivului *-a* Cu sufixul flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-a* sau *-ea*	1 485 (23,86%)	62
	Sufixul infinitivului *-a* Fără sufixul flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-u*		137
Conj. II	Sufixul infinitivului *-ea* Fără sufixul flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-u*	Cuvinte-titlu 14 (2,77%)	14
	Sufixul infinitivului *-ea* Fără sufixul flexionar *-ez* Sufixul perfectului simplu *-u*	Cuvinte-text 914 (14,68%)	914
Conj. III	Sufixul infinitivului *-e* Fără sufix flexionar Sufixul perfectului simplu *-e*		50
	Sufixul infinitivului *-e* Fără sufix flexionar Sufixul perfectului simplu-*u*	Cuvinte-titlu 71 (14,05%)	21
	Sufixul infinitivului *-e* Fără sufix flexionar Sufixul perfectului simplu *-e*	Cuvinte-text	904 (1
	Sufixul infinitivului *-e* Fără sufix flexionàr Sufixul perfectului simplu *-u*	1 304 (20,95%)	400 (6
Conj. IV	Sufixul infinitivului *-i* Fără sufix flexionar *-esc* Sufixul perfectului simplu *-i*		56 (1
	Sufixul infinitivului *-i* Cu sufixul flexionar *-esc* Sufixul perfectului simplu *-i*		186 (3
	Sufixul infinitivului *-i* Fără sufixul flexionar *-ăsc* Sufixul perfectului simplu *-i*	Cuvinte-titlu 248 (49,10%)	2 (0,
	Sufixul infinitivului *-i* Cu sufixul flexionàr *-ăsc* Sufixul perfectului simplu *-i*		4 (0,
	Sufixul infinitivului *-i* Fără sufixul flexionar *-esc* Sufixul perfectului simplu *-i*		1 457 (2

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

CV		CT		SB	
	109 (29,53 %)		140 (29,22 %)		198 (29,68 %)
Cuvinte-titlu 132 (35,77 %)		Cuvinte-titlu 172 (35,90 %)		Cuvinte-titlu 256 (38,38 %)	
	21 (5,69 %)		29 (6,05 %)		56 (8,39 %)
	2 (0,54 %)		3 (0,62 %)		2 (0,29 %)
	463 (18,52 %)		2 520 (17,80 %)		1 460 (19,32 %)
Cuvinte-text 545 (21,80 %)		Cuvinte-text 3 175 (22,54 %)		Cuvinte-text 1 874 (24,80 %)	
	38 (1,52 %)		241 (1,71 %)		1423 (1,89 %)
	44 (1,76 %)		414 (2,93 %)		271 (3,58 %)
Cuvinte-titlu 12 (3,25 %)	12 (3,25 %)	Cuvinte-titlu 16 (3,34 %)	16 (3,34 %)	Cuvinte-titlu 20 (2,99 %)	20 (2,99 %)
Cuvinte-text 350 (14,00 %)	350 (14,00 %)	Cuvinte-text 1 371 (9,73 %)	1 371 (9,73 %)	Cuvinte-text 925 (12,24 %)	925 (12,24 %)
	43 (11,65 %)		52 (10,85 %)		65 (9,74 %)
Cuvinte-titlu 64 (17,34 %)		Cuvinte-titlu 72 (15,03 %)		Cuvinte-titlu 89 (13,34 %)	
	21 (5,69 %)		20 (4,17 %		24 (3,59 %)
	389 (15,56 %)		2 972 (21,08 %)		1 376 (18,21 %)
Cuvinte-text 567 (22,68 %)	178 (7,12 %)	Cuvinte-text 3 983 (28,27 %)	1 011 (7,17 %)	Cuvinte-text 1 975 (26,14 %)	599 (7,92 %)
	21 (5,69 %)		25 (5,25 %)		63 (9,44 %)
	137 (37,12 %)		187 (39,03 %)		227 (34,03 %)
Cuvinte-titlu 161 (43,63 %)	1 (0,27 %)	Cuvinte-titlu 219 (45,72 %)	2 (0,41 %)	Cuvinte-titlu 302 (45,27 %)	6 (0,89 %)
	2 (0,54%)		5 (1,04 %)		6 (0,89 %)
	511 (20,48 %)		3 063 (21,74 %)		1 606 (21,25 %)

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

Continuare

	CPB
Sufixul infinitivului *-i*	
Cu sufixul flexionar *-esc*	1 039 (16,69 %)
Sufixul perfectului simplu *-i*	Cuvinte-text
Sufixul infinitivului *-î*	2 520 (40,49 %)
Fără sufixul flexionar *-ăsc*	2 (0,03 %)
Sufixul perfectului simplu *-î*	
Sufixul infinitivului *-î*	
Cu sufixul flexionar *-ăsc*	22 (0,35 %)
Sufixul perfectului simplu *-i*	

vie este conjugarea a IV-a, în cadrul căreia verbele create pe terenul limbii române ajung la aproape 60 % (vezi și *art. cit.* al Mariei Iliescu, unde se arată că mai mult de jumătate din verbele conjugării a IV-a sînt formații românești). Ceea ce ni se pare, însă, deosebit de interesant este faptul că în această privință pe locul imediat următor se situează conjugarea a II-a, unde procentul creațiilor românești depășește 50 %. Cu alte cuvinte, dacă admitem că creațiile de verbe constituie un indice al caracterului viu al unei conjugări, trebuie să admitem și că conjugarea a II-a românească nu are deloc tendința de dispariție, ci din contra[12].

Un procentaj destul de mare de creații românești apare și la conjugarea a III-a (aproape 25 %), în această privință pe ultimul loc aflîndu-se una din conjugările bogate ale limbii române, și anume, conjugarea I, în cadrul căreia formațiile românești reprezintă abia 10 %. Trebuie semnalat, însă, raportul direct proporțional ce se creează între formațiile românești, pe de o parte, și celelalte două componente ale fondului verbal romanic, pe de altă parte : cu cît procentajul verbelor moștenite din latină și al neologismelor latino-romanice este mai scăzut, cu atît procentajul formațiilor românești este mai ridicat (de exemplu, la conjugarea a IV-a verbele moștenite din latină și neologismele latino-romanice însumează doar 18 %, față de care formațiile românești ajung la aproape 60 %) ; cînd, însă, verbele moștenite din latină și cele de proveniență latino-romanică sînt numeroase, verbele create pe terenul limbii române apar în cantitate mai mică (de exemplu, la conjugarea I verbele moștenite din latină și neologismele latino-romanice totalizează 86 %, în timp ce formațiile pe terenul limbii române reprezintă doar 10 %).

Fondul verbal neromanic este inexistent la conjugările a II-a și a III-a, foarte slab reprezentat la conjugarea I (4 %), ajungînd la 24 % la conjugarea a IV-a. În funcție de acest lucru, am putea considera omogene conjugările a II-a și a III-a și mai puțin omogene conjugările I și a IV-a. Caracterul mai puțin omogen al conjugării a IV-a poate motiva, în parte, deosebirea dintre latină și română în privința bogăției acestei conjugări. Spunînd aceasta, avem în vedere că din cele peste 40 de procente pe care conjugarea a IV-a românească le are în plus față de conjugarea a IV-a latinească (vezi tabelul 1), cca 20 de procente se pot explica prin împrumutarea de verbe din limbi neromanice, și anume, din germană, neogreacă, maghiară și slavă (vezi tabelul al III-lea).

§2. Dacă în comentariile de pînă aici am avut în vedere numai cuvintele-titlu, în cele ce urmează vom lua în considerație, pe lîngă cuvintele-titlu, și cuvintele text din CPB, CV, CT și SB. Totalitatea verbelor din aceste texte (505 cuvinte-titlu cu 6223 cuvinte-text în CPB ; 369 cuvinte-titlu cu 2 500 cuvinte-text în CV ; 479 cuvinte-titlu cu 14 085 cuvinte-text în CT

;

42,61 %, iar conjugarea a IV-a este foarte puțin productivă, aici încadrîndu-se doar 219 neologisme, adică 3,79 %. Aceste deosebiri relevă faptul că în mecanismul de funcționare a sistemului verbal românesc *fondul verbal romanic* nu poate fi considerat global, ci trebuie făcută distincție între elementele lui componente (în cazul nostru, între *formațiile românești* și *neologismele* preluate din diverse limbi romanice).

[12] Avem în vedere că din totalul de 26 de verbe încadrate în conjugarea a II-a, numai 12 sînt moștenite din latină *(a avea, a bea, a cădea, a durea, a mînea, a părea, a plăcea, a scădea, a ședea, a tăcea, a vedea, a zăcea)*, numărul formațiilor românești — de multe ori după model romanic — fiind de 14 *(a apărea, a compărea, a complăcea, a decădea, a dispărea, a displăcea, a întrevedea, a neplăcea, a nevedea, a prevedea, a reapărea, a recădea, a străvedea, a transpărea)*.

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

tabelul 4

CV	CT	SB
521 (20,84 %)	2 456 (17,43 %)	1 104 (14,61 %)
Cuvinte-text 1038 (41,52 %)	Cuvinte-text 5 556 (39,44 %)	Cuvinte-text 2 871 (36,81 %)
1 (0,04 %)	5 (0,03 %)	52 (0 ,69 %)
5 (0,20 %)	32 (0,22 %	19 (0,25 %)

667 cuvinte-titlu cu 7 555 cuvinte-text în SB) se repartizează pe conjugări (clase) și subclase[13] așa cum se vede în tabelul 4[14].

O constatare ușor de făcut este aceea că din numărul de aproape 6 000 de verbe existente în limba română (vezi tabelul 1), atît în literatura religioasă din secolul al XVI-lea, cît și în literatura artistică clasică din secolul al XX-lea, se întrebuințează mai puțin de 700 de verbe cuvinte-titlu (vezi tabelul 4). Repartizate pe conjugări, verbele din textele cercetate — atît în calitate de cuvinte-titlu, cît și în calitate de cuvinte-text — relevă stabilitatea conjugărilor verbelor românești în cursul ultimilor patru secole. Ne referim la faptul că de la transcrierea *Codicelui popii Bratul* în 1559—1560 și pînă la publicarea *Baltagului* lui M. Sadoveanu în 1930 proporțiile verbelor pe conjugări sînt foarte apropiate, și anume :

Tabelul 5

	Cuvinte-titlu	Cuvinte-text
Conjugarea I	între 34 % — 38 %	între 21 % — 24 %
Conjugarea a II-a	între 2 % — 3 %	între 9 % — 14 %
Conjugarea a III-a	între 13 % — 17 %	între 20 % — 28 %
Conjiugarea a IV-a	între 43 % — 49 %	între 36 % — 41 %

[13] În cadrul conjugării a II-a nu am mai creat subclase, întrucît singurul verb ce s-ar constitui într-o subclasă aparte, pentru că are sufixul gramatical al perfectului simplu *-e-* (față de *-u-* de la toate celelalte verbe de conjugarea a II-a) este regionalul *a mînea* care, însă, nu apare în nici unul din textele cercetate. Menționăm și că în cadrul conjugării a IV-a ar fi trebuit să mai creăm o subclasă care să cuprindă verbul *a ști* (acest verb are sufixul gramatical al perfectului simplu *-u-*, față de toate celelalte verbe de conjugarea a IV-a, la care sufixul gramatical al perfectului simplu este *-i-* sau *-î-*). În sfîrșit, adăugăm că în funcție de perfectul simplu ar mai fi trebuit creată o subclasă și în cadrul conjugării I. Este vorba de verbele cu sufixul gramatical al infinitivului *-ea* și cu sufixul flexionar *-ez*, de tipul *a veghea*, la care perfectul simplu are sufixul gramatical *-ea* și nu *-a* cum apare la toate celelalte verbe aparținînd acestei conjugări. În sprijinul ideii că la astfel de verbe sufixul perfectului simplu (precum și al infinitivului și al imperfectului) este *-ea* se poate invoca și alternanța fonetică *-ea / -e* din *-eaz / -ez (veghează / veghez)*, care trimite la un radical terminat în consoana palatală ce nu mai conține și un *-e-* vocalic sau semivocalic *(veg'-)*.

[14] Menționea *fără sufixul flexionar -ez* de la conjugarea a II-a se explică prin aceea că verbele cu sufixul infinitivului *-ea* pot aparține nu numai conjugării a II-a, unde nu există sufixul flexionar *-ez*, ci și conjugării I, unde poate exista sufixul flexionar *-ez*. Pentru unitatea criteriului de clasificare, referirea la sufixul flexionar am făcut-o și la conjugarea a III-a, cu toate că aici nu apare niciodată acest sufix.

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

Întrucît proporțiile sînt apropiate la toate conjugările, atît la cele bogate (I și a IV-a), cît și la cele sărace (a II-a și a III-a), putem aprecia că, dacă în 400 de ani repartizarea verbelor pe conjugări s-a menținut în general aceeași, este puțin probabil ca această repartizare să se modifice în viitorul apropiat. Cu alte cuvinte, cele spuse aici pot constitui un argument împotriva ideii dispariției din limba română a conjugărilor a II-a și a III-a (vezi și concluzia lui Arthur Beyrer, pe care am citat-o în nota 2).

Stabilitatea — din punctul de vedere al frecvenței — a conjugărilor ca clase de verbe nu trebuie înțeleasă, însă, ca o menținere și a inventarului de verbe. Aceasta pentru că în cadrul conjugărilor, care au în general aceeași pondere și în secolul al XVI-lea, și în secolul al XX-lea, verbele se pot nu numai menține, ci pot și să dispară — unele — sau să apară — altele. Pentru ilustrarea acestei idei am luat cîte zece verbe din fiecare text cercetat (primele în ordine alfabetică din conjugarea 1) și am urmărit soarta lor în cele patru texte, așa cum se vede imediat mai jos.

CPB	CV	CT	SB
a aduna	a adăsta	a adăpa	a adăuga
a afla	**a aduna**	**a aduna**	a adia
a ajuna	**a afla**	**a afla**	a admira
a ajuta	**a ajuta**	a afunda	a adora
a alerga	*a apăra*	**a ajuta**	a adresa
a apăra	*a apropia*	*a apăra*	a adulmeca
a apropia	*a arăta*	a apleca	**a aduna**
a apuca	*a arunca*	*a apropia*	**a afla**
a arăta	a asculta	a ara	a agita
a arunca	a asemăna	*a arăta*	**a ajuta**

Cu ajutorul acestor verbe putem grupa textele cercetate în două categorii. În prima categorie se încadrează CPB, CV și CT, adică textele din secolul al XVI-lea, la care majoritatea verbelor sînt comune *(a aduna, a afla, a ajuta, a apăra, a apropia, arăta, a arunca)* și unde apar sporadic verbe regionale sau puțin utilizate *(a adăsta, a ajuna)*. Cea de a doua categorie este reprezentată numai prin texul secolului al XX-lea, adică SB, unde — pe lîngă verbe comune cu textele cercetate din secolul al XVI-lea *(a aduna, a afla, a ajuta)* și verbe aparținînd tuturor vorbitorilor de limbă română dar neîntîlnite în textele cercetate din secolul al XVI-lea *(a adăuga, a adia, a adulmeca)* — întîlnim și patru verbe neologice care, date fiind condițiile în care s-a dezvoltat limba română, nu puteau nici într-un caz să apară în textele secolului al XVI-lea (*a admira, a adora, a adresa, a agita)*. Cu alte cuvinte, în decurs de aproximativ 400 de ani inventarul verbelor românești a suferit modificări ce constau, pe de o parte, în tendința de trecere a unor verbe în vocabularul periferic limbii literare și, mai ales, pe de altă parte, în îmbogățirea inventarului de verbe cu numeroase elemente neologice.

*

Referindu-ne la subclasele existente în cadrul conjugărilor, observăm că ultimele două subclase ale conjugării a IV-a, care au apărut pe terenul limbii române (latina nu cunoștea fonemul *-i)*, sînt foarte slab reprezentate: în toate textele cercetate luate la un loc apar doar șase verbe din subclasa *c (a cobori, a dobori, a omori, a pogori, a scobori, a vîri)* și zece verbe din subclasa *d (a amări, a holări, a izvori, a ocări, a oțări, a piri, a posomori, a scociori, a uri, a zăvori)*. Dacă avem în vedere faptul că și în secolul al XVI-lea, și în secolul al XX-lea numărul acestor verbe este extrem de redus iar frecvența lor rămîne mult sub 1 %, precum și faptul că unele dintre ele *(a pogori, a scobori, a oțărî* etc.) aparțin mai ales vorbirii populare și familiare, atunci putem aprecia că două subclase ce nu au existat în limba latină sînt periferice în limba română.

Din alt punct de vedere, putem face constatarea că îmbogățirea substanțială a conjugării a IV-a de la latină la română (vezi §1) nu se explică prin apariția pe terenul limbii române a verbelor cu sufixul *-i* la infinitiv (subclasele *c* și *d)*, ci prin sporirea masivă a numărului de verbe cu sufixul infinitivului *-i* (subclasele *a* și *b)*. Îmbogățirea subclaselor *a* și *b* (cu sufixul infinitivului *-i)* din cadrul conjugării a IV-a, însă, este anterioară secolului al XVI-lea, întrucît de la CPB la SB se observă nu o creștere, ci oarecare diminuare a proporției utilizării verbelor cu sufixul infinitivului *-i* (vezi tabelul 4).

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)

Stabilitate de la secolul al XVI-lea la secolul al XX-lea în ceea ce privește frecvența întîlnim și la cele două subclase ale conjugării a III-a. Astfel, la această conjugare cuvinte-titlu reprezintă în textele cercetate între 9%—11% la subclasa *a* și între 3%—5% la subclasa *b*, iar cuvintele-text între 14%—21% la subclasa *a* și între 6%—7% la subclasa *b*. Cum se vede din tabelul al IV-lea, o situație mai deosebită în această privință are doar CT, la care apare o proporție ceva mai mare de cuvinte-text la subclasa *a*. Acest lucru se explică prin aceea că în CT cîteva verbe se repetă foarte des (este vorba de *a zice*, cu frecvența 1032, *a merge*, cu frecvența 295, *a duce*, cu frecvența 253 și alte cîteva).

În sfîrșit, lăsînd la o parte conjugarea a II-a pentru că în cadrul ei nu există subclase (vezi nota 13), și subclasele conjugării I își păstrează în principiu aceeași pondere la textele aparținînd secolelor al XVI-lea și al XX-lea : cuvintele-titlu reprezintă 28% —29% în subclasa *a*, 4%—8% în subclasa *b* și mult sub 1% în subclasa *c*, iar cuvintele-text constituie 17%—20% la subclasa *a*, cca 1% la subclasa *b* și între 1% și 3% la subclasa *c*. Am putea menționa aici doar că la subclasa *b* — dezvoltată pe terenul limbii române din elemente moștenite din latină — se observă o oarecare sporire și a cantității de verbe (în CPB sînt 24 de verbe cu sufixul flexionar *-ez*, iar în SB 56), și a frecvenței acestora (în calitate de cuvinte-text, verbele de acest tip reprezintă 0,99% în CPB și 1,89% în SB).

§3. Ideile generale ce se desprind din cercetarea pe care am întreprins-o aici sînt următoarele :

a) Limba română a conservat foarte bine cele patru conjugări latinești, dar repartizarea verbelor românești în conjugări este specifică limbii române, fiind diferită de aceea din limba latină. Aceasta rezultă din faptul că exceptînd conjugarea I, care are aceeași pondere și în latină, și în română (cca 45% din totalul verbelor), conjugările a II-a și a III-a au sărăcit sensibil (conjugarea a II-a scade de la aproape 9% în latina la mai puțin de 1% în română și conjugarea a III-a de la cca 35% în latină la cca 5% în română), iar conjugarea a IV-a s-a îmbogățit substanțial de la latină (cca 8%) la română (cca 50%).

b) Cu toate că limba română a moștenit puține verbe din limba latină (între cca 2% și cca 4% — vezi tabelul al II-lea), totuși, fondul verbal romanic al limbii române — alcătuit din verbele moștenite din latină, cele formate pe terenul limbii române și neologismele latino-romanice — este evident dominant : cca 96% la conjugarea I, 100% la conjugările a II-a și a III-a și cca 76% la conjugarea a IV-a (vezi tebelul al III-lea). Așadar, din punctul de vedere al pătrunderii elementelor verbale neromanice în limba română, conjugările a II-a și a III-a pot fi considerate mai conservatoare, față de conjugările I și a IV-a, care sînt mai deschise spre inovații.

c) Urmărind **circulația** verbelor în cele cîteva texte din secolele al XVI-lea și al XX-lea, observăm că, deși inventarul verbelor suferă anumite modificări (trecerea unor verbe în vocabularul periferic, apariția de verbe neologice etc.), totuși ponderea conjugărilor se menține în general aceeași în decurs de aproximativ 400 de ani (vezi tabelul al V-lea). Acest lucru poate constitui un argument împotriva ideii dispariției din limba română a conjugărilor a II-a și a III-a.

d) Stabilitatea sistemului verbal românesc de la secolul al XVI-lea la secolul al XX-lea rezultă și prin luarea în considerație a ponderii subclaselor din cadrul conjugărilor (vezi tabelul al IV-lea). În această privință se poate observa și că **în circulație**, nu în dicționare[15], subclasele dezvoltate pe terenul limbii române (subclasele cu sufixul infinitivului *-i*, indiferent dacă au sau nu sufixul flexionar *-âsc* ; subclasa verbelor cu sufixul flexionar *-ez*, indiferent dacă sufixul infinitivului este *-a* sau *-ea*) sînt foarte sărace în comparație cu subclasele moștenite din latină, a căror bogăție este evidentă (vezi tabelul al IV-lea).

---

[15] Insistența asupra acestui fapt este motivată prin aceea că *între situația din texte și cea din dicționare apar diferențe foarte mari*. De exemplu, Gr. Brâncuș, *art. cit.*, p. 486, găsește că în DEX verbele de conjugarea I, subclasa cu sufixul flexionar *-ez*, reprezintă 41,72% din totalul verbelor ; în textele cercetate de noi, însă, aceleași verbe constituie doar cca 8% în calitate de cuvinte-titlu și cca 1% în calitate de cuvinte-text. Aceste deoscbiri trimit la ideea unei comparații — bineînțeles, schimbînd ceea ce trebuie schimbat — între statisticile privitoare la verbe pe baza dicționarelor și cele pe baza textelor, pe de o parte, iar pe de altă parte, între statistica lui A. de Cihac pe baza dicționarului *(Dictionnaire d'étymologie daco-roumaine. Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Frankfurt, 1879, p. 7 sqq) și statistica lui B.P. Hasdeu pe baza textelor *(Cuvente den bătrîni*, tom III, partea I, București, 1881, p. 91 sqq). Unele comentarii în legătură cu statisticile elaborate de A. de Cihac și B. P. Hasdeu am făcut în *Romanitatea vocabularului unor texte vechi românești*, Iași, 1973, p. 9 sqq).

BDD-A1431 © 1979-1980 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 05:20:21 UTC)